

УДК 811.161.2'374-047.22:37.01.013.02»20»](073.041)

НАВЧАЛЬНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ

Наталія Хібеба

*Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: nataliya.khibeba@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1098-3082>*

Олена Слободзяник

*Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: olena.slobodzyanyk@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0568-948X>*

У статті порушено проблему становлення й розвитку навчальної лексикографії як окремого напрямку сучасного мовознавства й лінгводидактики, а також обґрунтовано доцільність її впровадження у професійну підготовку магістрів-філологів. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ваги лексикографічних ресурсів у мовній освіті, потребою формування лексикографічної компетенції майбутніх фахівців і недостатнім рівнем теоретико-методичного осмислення навчальної лексикографії як самостійної освітньої дисципліни.

Представлено проєкт навчальної програми дисципліни «Навчальна лексикографія» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої філологічної освіти. Окреслено мету, завдання та очікувані результати навчання, визначено місце дисципліни в освітньо-професійній програмі, змодельовано структуру лекційно-практичного курсу й розкрито змістове наповнення трьох модулів. Програма орієнтована на поєднання теоретичної підготовки з практичними видами діяльності, зокрема аналізом, порівнянням і укладанням навчальних словників різних типів.

Проаналізовано основні наукові підходи до трактування поняття *навчальна лексикографія* в українській лінгвістичній традиції, визначено її об'єкт, предмет, завдання та проблематику. З'ясовано місце навчальної лексикографії в сучасному мовознавстві. Особливу увагу приділено характеристиці навчального словника як специфічного типу лексикографічного видання, зорієнтованого на освітні потреби користувача. Розглянуто основні різновиди навчальних словників, їхні функції та дидактичний потенціал у мовній підготовці майбутніх фахівців-філологів.

Розроблена навчальна програма дисципліни «Навчальна лексикографія» орієнтована на те, що здобувачі вищої освіти опанують теоретичні й практичні аспекти лексикографічної діяльності, сформулюють лексикографічну культуру та розвинути навички критичного аналізу й використання навчальних словників різних типів, зокрема електронних і корпусних. Доцільність упровадження цієї вибіркової освітньої компоненти обґрунтовано з огляду на сучасні потреби мовної освіти та активний розвиток цифрової лексикографії.

Ключові слова: словник, лексикографія, лексикографічна компетенція, навчальна лексикографія, лексикографічна культура.

DOI:

Формулювання проблеми. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України (2002 р.) одним із нагальних завдань забезпечення якісної університетської освіти є необхідність формувати у студентів навички самостійного здобуття знань та ефективної навігації у складному інформаційному просторі. Якість підготовки здобувачів вищої освіти передусім визначається чітким окресленням цілей навчання, реалізованих у компетенціях, якими має володіти сучасний філолог, учитель української мови і літератури, викладач української мови як іноземної.

Рівень мовної, комунікативної та інших професійних компетентностей здобувачів вищої освіти значною мірою залежить від сформованості їхніх лексикографічних знань, умінь і навичок, а також від здатності ефективно застосовувати їх на практиці. Як зауважує А. Надолинська, «спостереження за викладанням мови в університеті переконують у тому, що нездатність студентів, які опановують філологічний фах, продуктивно користуватися словниками як одномовними, так і перекладними, пояснюється і несформованістю відповідних навичок, і станом сучасної лексикографічної практики» [11 : 65]. Дослідниця також наголошує, що перевидані й новостворені словники залишаються малозатребуваними, позаяк у пересічних користувачів, а надто у студентів-філологів не сформовано мотивації до систематичного використання лексикографічних ресурсів [11 : 65].

Отож відсутність стійкого інтересу до словникових ресурсів значною мірою зумовлена двома основними чинниками: недостатнім рівнем сформованості лексикографічної компетенції та браком навчальних словників, адаптованих до освітніх потреб різних категорій користувачів. Саме тому навчальну лексикографію розглядають як важливий чинник професійного становлення майбутнього фахівця-філолога, адже формування кожної з ключових компетентностей неможливе без систематичного використання словниково-довідкових ресурсів у навчальному процесі. Вони сприяють розвитку вмінь самостійно здобувати знання та знаходити необхідну інформацію.

Під лексикографічною компетенцією розуміють усвідомлену потребу звертатися до словників, здатність обирати відповідний лексикографічний ресурс для розв'язання конкретного пізнавального чи комунікативного завдання, а також уміння інтерпретувати словникову статтю.

Виділяють такі компоненти лексикографічної компетенції:

- мотиваційний – сформованість стійкої усвідомленої потреби користуватися словниками;
- інформаційний – знання типів словників, уміння працювати зі словниковими статтями, виділяти з них необхідну інформацію;
- операційно-діяльнісний – уміння застосовувати отриману зі словника інформацію для написання наукових робіт, зокрема курсових, магістерських, а надалі – у професійній діяльності [15 : 41].

Як слушно зауважує О. Семенов, на етапі підготовки бакалаврів особливо важливо сформувати вміння працювати зі словниками: відповідно до навчальної чи комунікативної мети здійснювати цілеспрямований пошук інформації в лексикографічних джерелах різних типів та критично оцінювати її достовірність. На магістерському рівні акцент зміщується на опанування методологічних засад, методики та практики лексикографічної дослідницької діяльності. Важливим стає не лише вдосконалення практичних лексикографічних умінь, а й формування здатності застосовувати їх у викладанні української мови на компетентнісній основі в закладах освіти різного типу,

а також у самостійній роботі з науковими й навчальними текстами [15: 41–44].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика навчальної лексикографії впродовж останніх десятиліть є предметом наукового зацікавлення українських і зарубіжних мовознавців, лінгводидактів та лексикографів. Теоретичні засади цієї галузі, її об'єкт, предмет і методи дослідження висвітлено в працях О. Демської, О. Іванової, О. Антонів, І. Процик, О. Томчаковського та ін. Методологія навчальної лексикографії висвітлена в дослідженнях, присвячених укладанню навчальних словників для вивчення української мови як іноземної (О. Антонів, О. Кровицька, Л. Васильєва та ін.). Питання формування лексикографічної компетенції майбутніх філологів висвітлено в студіях О. Семеног, А. Надолинської, І. Бабій та ін., де акцентовано на ролі словниково-довідкових ресурсів у професійній підготовці здобувачів вищої освіти. Окремі аспекти типології навчальних словників, принципів відбору й мінімізації лексичного матеріалу, а також перспектив електронної та корпусної лексикографії висвітлено в розвідках В. Давиденко, В. Перебийніс, В. Дубічинського та ін. Принагідно зауважмо, що більшість наукових розвідок зосереджена або на загальнотеоретичних засадах лексикографії, або на аналізі окремих типів навчальних словників, тоді як системний лінгводидактичний погляд на навчальну лексикографію як складову сучасної української освіти представлено фрагментарно.

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження, питання впровадження навчальної лексикографії як окремої освітньої дисципліни в підготовку магістрів-філологів опрацьовано недостатньо. Потребує детального аналізу питання узгодження змісту навчальної лексикографії з компетентнісною парадигмою сучасної вищої освіти, зокрема формування лексикографічної компетенції на магістерському рівні. Відтак актуальною є проблема моделювання цілісної навчальної програми, яка поєднувала б теоретичні засади навчальної лексикографії, аналіз сучасних словникових ресурсів та практичні навички укладання навчальних словників різних типів. Особливо важливо інтегрувати корпусні та електронні технології у практику навчальної лексикографії як складник професійної підготовки майбутніх викладачів української мови та української мови як іноземної.

Метою статті є обґрунтування навчальної лексикографії як напряму сучасної української лінгводидактики та представлення проєкту навчальної програми вибіркової дисципліни «Навчальна лексикографія» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Навчальна лексикографія формується на перетині лексикографії та лінгводидактики й спрямована на забезпечення потреб навчання мови – і рідної, й іноземної. У компетентнісній парадигмі освіти особливого значення набуває формування лексикографічної компетенції студентів, що передбачає усвідомлену потребу користуватися словниками, вміння вибирати відповідний тип лексикографічного ресурсу та інтерпретувати словникову інформацію.

Становлення навчальної лексикографії припадає на середину ХХ ст., коли були сформульовані її теоретичні засади й вимоги до укладання навчальних словників. У 70-80х рр. ХХ ст. розпочалися ґрунтовні дослідження російської навчальної лексикографії, що слугували основою для українських лінгводидактів і лексикографів. Сьогодні дедалі більше уваги українських науковців привертають теоретичні основи навчальної лексикографії, її завдання, об'єкт, проблематика та методи дослідження. Зокрема В. Давиденко висвітлює сучасний стан навчального словника-

ства: аналізує обсяг і повноту охоплення матеріалу [5], визначає актуальні напрями розвитку галузі та підкреслює випереджувальний характер навчальних словників порівняно з іншими лексикографічними жанрами [4 : 39, 42].

Про дефініцію терміна *навчальна лексикографія*, її об'єкт та методи дослідження йдеться в розвідці О. Антонів [1 : 197–198]. На недостатній репрезентації навчальної лексикографії, зокрема в курсі української мови як іноземної, наголошує О. Кровицька, зазначаючи, що навчальний словник стане надійним лінгводидактичним підґрунтям навчання рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо) за умови врахування не лише здобутків різних методик викладання нерідної мови, а й таких чинників, як етап навчання, вид мовленнєвої діяльності, рідна мова іноземців, наявність мови-посередниці, мовного середовища та рівень загальної культури [10 : 98]. Дослідниця принагідно окреслює особливості навчального словника для іноземного студента та пропонує конкретні кроки для опрацювання лексикографічного матеріалу в аудиторії студентів-іноземців [10 : 98–99]. Л. Васильєва розглядає методичний статус словників у навчальному процесі, пов'язаному з вивченням іноземної слов'янської мови [3].

Термін *навчальна лексикографія* ще не має усталеної дефініції. Її визначають як лексикографію *менших форм і більшої навчальної спрямованості* [1 : 197; 8]. Активно також виживають терміни *педагогічна лексикографія* [7], *навчальне словникарство* [7], *галузь методики мови* [1 : 197], що зумовлено спеціальним, адаптованим до навчання способом тлумачення мовних одиниць.

О. Демська, наголошуючи на актуальності перегляду засадничого питання внутрішньої структури лексикографії, серед іншого виокремлює *наукову – навчальну – довідкову* лексикографію «з огляду на спосіб осмислення та опрацювання мовних одиниць, фактів, явищ, з одного боку, а з іншого, – на цільову аудиторію та виконувани завдання» [5 : 21]. Позаяк мета навчальної лексикографії – задовольняти дидактичні освітні запити, дослідниця зазначає: «врахування ідеологічних принципів освіти, вікових і психологічних вимог до метамови та структури словникового опису etc. перетворюють навчальну лексикографію на окремий напрям лексикографії з власною теорією і низкою проблем та завдань для вирішення» [5 : 22].

Навчальну лексикографію як лінгвометодичну дисципліну, змістом якої є теоретичні й практичні аспекти опису лексики з навчальною метою, визначає О. Іванова. Водночас дослідниця трактує її як особливу галузь лексикографії, оскільки основна мета – створення педагогічно орієнтованого опису мовних одиниць у словниках [9 : 131]. І. Процик окреслює навчальну лексикографію як один із перспективних напрямів сучасної української лінгводидактики, що має на меті описати лексику та підготувати різноманітні навчальні словники для вивчення української мови як чужої [14 : 221].

О. Антонів під навчальною лексикографією розуміє «опис слів із навчальною метою» [1 : 197]. Відтак навчальна лексикографія виникає на основі традиційної лексикографії та лінгвометодики. До її преференцій належать проблеми укладання навчальних словників, відбір лексичного мінімуму для вивчення рідної та іноземної мови для різних типів навчальних закладів й етапів навчання, особливості побудови словникової статті та способи організації матеріалу [1 : 197].

Дослідник О. Томчаковський трактує навчальну лексикографію як одну з наймолодших гілок лексикографії, що адресована не-носіям мови, які вивчають її як іноземну (користувачі живуть за межами країни) або другу мову (користувачі-ім-

мігранти, що прибули в країну), і визначає її як комплексну лінгвометодичну дисципліну, змістом якої є теоретичні та практичні аспекти опису мовних одиниць у словниках для навчальних цілей [16 : 653–654].

Основне завдання навчальної лексикографії – забезпечити лексикографічний супровід вивчення мови як іноземної, так і рідної. Це передбачає узгодження змісту навчального словника з вимогами програми (щодо тематики й кількості слів), точну орієнтацію на адресата з урахуванням його віку та етапу навчання, а також на мету опанування мови (володіння розмовною мовою, вироблення навичок перекладу, розуміння фахової літератури тощо) [дет. див.: 9 : 131; 12].

Навчальну лексикографію описують у п'яти аспектах:

- 1) навчальні словники;
- 2) лексичні мінімуми;
- 3) лінгвостатистичні дослідження, результатом яких є частотні словники;
- 4) навчальні посібники з лексики лексикографічного типу, а також розмовники для іноземних слухачів;
- 5) підручники [1 : 198; 9 : 131]; крім того, вона охоплює теорію та практику презентації та семантизації лексики у словниках підручників і в поурочних словниках [16 : 654].

Тобто навчальна лексикографія охоплює не лише створення навчальних словників, а й укладання лексичних мінімумів, навчально-статистичних посібників, навчальних посібників з лексики та інших навчальних матеріалів [6 : 76]. Проблема галузі охоплює **теорію і практику створення навчальних словників як науково-методичного складника навчального процесу, мінімізацію словникового складу, зокрема фразеологічного, створення лексичних посібників словникового типу та формування словникових компонентів у підручниках** [6 : 76].

Навчальний словник вирізняється цілеспрямованим відбором лексичного матеріалу, методично обґрунтованою структурою словникової статті та орієнтацією на конкретну цільову аудиторію. Сучасні тенденції розвитку галузі пов'язані з розширенням типології навчальних словників, впровадженням електронних і корпусних технологій та інтеграцією лексикографічних ресурсів у навчальні програми закладів вищої освіти. Структура навчального словника, відбір, організація та інтерпретація лексичних одиниць продиктовані навчальними цілями. Зміст і форма академічних словників не завжди відповідають цим потребам, що зумовило необхідність навчальних словників – **коротких, добре структурованих і простих за будовою, які забезпечують ефективність їх використання** [9 : 133; 12].

Сучасний навчальний словник не повинен дублювати академічні видання; перспективу мають комплексні словники, що поєднують тлумачну, граматичну та етимологічну інформацію, забезпечуючи високий навчальний потенціал [2 : 42–43]. Найважливішою характеристикою є цілеспрямований, лінгвістично та методично обґрунтований відбір слів: до реєстру слід внести лише найуживаніші слова в їхніх найпоширеніших значеннях [8 : 42]. Структура словникової статті навчального словника принципово не відрізняється від структури статті тлумачного чи перекладного словника. Головне – дотримуватися принципу простоти, обираючи найменш складний і найбільш наочний спосіб трактування лінгвістичного змісту [9 : 134].

Професор Л. Полюга виокремлює три аспекти використання словників з освітньою метою:

1) загальноосвітня діяльність – забезпечення підвищення грамотності (орфографічні, словотворчі, морфемні словники; словники труднощів написання та вимови) і розвиток філологічної освіти (тлумачні словники, словники слів чужомовного походження, словники синонімів, антонімів тощо);

2) культурно-освітня потреба – **використання дво- й багатомовних перекладних словників у навчанні іноземних мов;**

3) науково-освітні вимоги – застосування енциклопедичних словників, спеціальних галузевих термінологічних словників та словників у кінці підручників [13 : 42].

Отож українська навчальна лексикографія – перспективна галузь мовознавства та лінгводидактики, яка активно розвивається, заповнює прогалини у царині словникових ресурсів навчального призначення. Вона забезпечує мовні потреби і носіїв української мови, й іноземних користувачів, сприяючи підвищенню їхньої мовної, комунікативної та культурної компетентності.

Доцільність упровадження вибіркової освітньої компоненти «Навчальна лексикографія» зумовлена кількома чинниками. По-перше, сучасна філологічна освіта потребує не лише теоретичного засвоєння лексикологічних і лексикографічних знань, а й формування практичних умінь роботи зі словниками різних типів, що необхідні для професійної діяльності філолога як дослідника, викладача, редактора чи укладача навчальних матеріалів. По-друге, у чинних освітніх програмах підготовки магістрів-філологів навчальна лексикографія представлена фрагментарно або опосередковано, що не забезпечує системного формування лексикографічної компетенції здобувачів. По-третє, активний розвиток електронної, корпусної та цифрової лексикографії зумовлює потребу в підготовці фахівців, здатних критично аналізувати сучасні лексикографічні ресурси та застосовувати їх у навчальному процесі. Упровадження дисципліни «Навчальна лексикографія» сприятиме інтеграції теоретичних знань і практичних навичок, формуванню лексикографічної культури майбутніх фахівців та підвищенню якості мовної освіти загалом.

Пропонуємо Проект програми дисципліни з вибіркової освітньої компоненти «Навчальна лексикографія» для магістратури.

Галузь знань – Культура, мистецтво, гуманітарні науки

Спеціальність – Філологія; спеціалізація – Українська мова та література

Освітня професійна програма – Українська мова та література, українська мова як іноземна).

Орієнтація курсу: поглиблене вивчення теорії та практики створення навчальних словників у контексті української мови як рідної та іноземної.

Предмет: концептуальні засади навчальної лексикографії, принципи й методи укладання словників різних типів, а також використання корпусних технологій у лексикографічній практиці.

Мета дисципліни: забезпечити розуміння навчальної лексикографії як складової загальної лексикографії, розвиток практичних навичок роботи зі словниковими ресурсами та формування лексикографічної компетенції.

Методи навчання: метод проблемного викладання, частково-пошуковий, теоретично-практичні та свідомо-практичні методи; ілюстративні методи; інтерактивні методи (інформаційні, пізнавальні мотиваційні, регулятивні).

Методи та критерії оцінювання: усні відповіді, участь в обговореннях, письмові самостійні роботи, модульні контрольні роботи.

Завдання дисципліни:

- ознайомити студентів із сучасним станом української лексикографії, особливостями алгоритмів укладання та структурою словників різних типів;
- сформувати уявлення про навчальну лексикографію як окремий напрям у межах загальної лексикографії;
- розширити знання щодо традиційних і нових підходів до типологізації словників;
- розвинути практичні уміння зі створення навчальних словникових матеріалів;
- ознайомити з основами використання корпусних технологій у лексикографічній практиці;
- розвинути навички словникової обробки текстів різних стилів.

Очікувані результати:

Знання:

- основних наукових праць із методики та практики навчальної лексикографії;
- змісту, функцій та місця навчальної лексикографії в сучасному мовознавстві;
- основних аспектів та методів дослідження в галузі;
- принципів укладання словникових статей різних типів;
- традиційних та інноваційних технологій українській лексикографії;
- можливостей використання корпусної лексикографії для навчальних цілей.

Уміння:

- пошуку, фільтрації та оцінки інформації з лексикографічних джерел;
- орієнтації в типах і функціях сучасних навчальних словників та ефективного застосування їх у професійній діяльності;
- аналізу макро- й мікроструктури словників з урахуванням цільової аудиторії;
- укладання та редагування словникових статей відповідно до норм і дидактичних принципів;
- порівняння, систематизації і коментування лексикографічного матеріалу відповідно до комунікативної ситуації та навчальних цілей.

Структура курсу: 16 годин лекцій, 16 години практичних занять, 68 годин самостійної роботи.

Змістові модулі.

МОДУЛЬ 1. НАВЧАЛЬНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ

Тема 1. Основи курсу «Навчальна лексикографія»: поняття, зміст та завдання. Лексикографічна культура та компетентність як складові фахової обізнаності

Компоненти лексикографічної культури. Методика набуття та підвищення лексикографічної компетентності на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр». Лексикографія як теорія та практика укладання словників. Антропологічна парадигма сучасної лексикографії. Місце навчальної лексикографії серед інших мовознавчих дисциплін. Зв'язок навчальної лексикографії із методикою викладання мови, психолінгвістикою, педагогікою. Освітній та виховний потенціал навчальної лексикографії.

Тема 2. Теоретичні основи, методологічні підходи та практичні досягнення навчальної лексикографії

Теоретичні та методологічні засади навчальної лексикографії. Методичні напрацювання та інновації в навчальній лексикографії. Актуальні проблеми та виклики галузі. Предмет і об'єкт дослідження навчальної лексикографії. Значення на-

вчальної лексикографії для вивчення рідної та іноземної мови.

Етапи становлення навчальної лексикографії в Україні та за кордоном: державна стратегія, наукові школи, зарубіжний досвід (зокрема англословної навчальної лексикографії). Концепція державної цільової програми розвитку Національної словникової бази в контексті національної мовної політики.

МОДУЛЬ 2. НАВЧАЛЬНІ СЛОВНИКИ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Тема 3. Навчальний словник: характеристика, принципи створення та методологічні засади

Навчальний словник: загальна характеристика та функційне призначення. Основні принципи й вимоги до укладання навчальних словників. Адаптація словникового матеріалу до сучасних освітніх вимог. Методологічні засади моделювання словникової статті.

Класифікація типів навчальних словників. Критерії якості навчальних словників. Типові помилки та недоліки в укладанні навчальних словників. Дидактичні підходи до використання навчальних словників у навчанні.

Перекладні словники як ключовий засіб навчальної лексикографії у вивченні іноземних мов. Двомовні навчальні словники: структура та специфіка. Основні проблеми укладання двомовних навчальних словників. Критерії дидактичної та лексикографічної ефективності двомовних словників. Порівняльний аналіз із європейськими стандартами (словники *Oxford, Duden* та ін.). Перекладні фразеологічні словники.

Словники труднощів уживання іншомовних слів як вид навчальних словників. Семантизація слова в тлумачних словниках у навчальному контексті. Використання енциклопедичних словників як важливого лексикографічного ресурсу в курсі української мови як іноземної (УМІ).

Тема 4. Лексичний мінімум і словники на його основі

Лексичний мінімум як дидактична категорія. Методика укладання словників-мінімумів. Основні критерії відбору лексичних одиниць. Технологія «концентричних кіл» як метод поетапного розширення лексичного складу відповідно до рівнів навчання.

Призначення та функції словників-мінімумів у навчальному процесі. Розподіл лексичних одиниць на обов'язкові та резервні в мінімізованих словниках.

Форми подання словникового матеріалу. Класифікація словників-мінімумів. Рівневі словники відповідно до рівня володіння мовою (A1–C2). Мінімізовані словники спеціалізованих галузей знань для навчання української мови як іноземної. Практичне використання електронних словників-мінімумів у навчальній діяльності.

Тема 5. Словники з лінгвокультурологічною спрямованістю. Лінгвокраїнознавчий словник як різновид навчальної лексикографії

Лінгвокультурологічний словник як сучасний тип навчального словника. Принципи його укладання та структура словникових статей. Практичне значення лінгвокультурологічних словників у навчальному процесі. Основні параметри лексикографічного опису лексем із національно-культурним компонентом значення. Концепт-слово як об'єкт лексикографічного дослідження. Словник «Концепти української культури» як засіб вивчення національної ментальності через мовні одиниці.

Лексикографічна семантизація культурного компонента слова в лінгвокраїнознавчих словниках: особливості структури та змісту словникової статті. Пояснення реєстрових одиниць як інтеграція лінгвістичної, енциклопедичної та країнознавчої інформації. Критерії відбору матеріалу. Типи лінгвокраїнознавчих словників.

Український лінгвокраїнознавчий словник власних назв: концептуальні засади, методика укладання та практичне застосування у викладанні української мови як іноземної. Аналіз досвіду створення й упровадження цього типу словника в освітній процес.

Тема 6. Тематичні та ідеографічні словники в навчальній лексикографії. Словники-розмовники

Тематичний словник як ефективний засіб вивчення іноземної мови. Класифікація тематичних словників. Критерії відбору лексики для тематичних словників (сполучуваність, семантична значущість, стилістична нейтральність). Принципи подання лексичного матеріалу. Критичний огляд тематичних перекладних словників.

Ідеографічний словник у навчальній лексикографії. Навчально-методичне значення ідеографічних словників у викладанні іноземної мови.

Особливості словникового оформлення лексичного матеріалу в підручниках і навчально-методичних посібниках з української мови як іноземної.

Словник-розмовник як жанр навчальної лексикографії та складник методики викладання української мови як іноземної. Функції словників-розмовників у курсі навчання української мови для іноземців. Проблеми типології та класифікації словників-розмовників.

МОДУЛЬ 3. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ. ПЕРСПЕКТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Тема 7. Сучасні лексикографічні дослідження та перспективні проекти

Значення української комп'ютерної лексикографії як ключового інноваційного чинника в освітньому процесі. Застосування електронних навчальних словників у навчанні мови.

Електронні та мультимедійні словники як сучасні формати подання лексичних знань і їхній навчальний потенціал. Електронні тлумачні словники як один із найперспективніших типів навчальних лексикографічних ресурсів. Основні ресурси електронної лексикографії: *Lingvo*, *Glosbe*, база даних «Словники України on-line», а також онлайнові словники на освітніх платформах

Мультимедійні технології в роботі з лексикографічним матеріалом у закладах вищої освіти. Використання мобільних словників як засобу самостійного навчання. Питання достовірності та лінгвістичної якості контенту електронних лексикографічних ресурсів.

Тема 8. Застосування корпусної та частотної лексикографії у навчальному процесі

Національний корпус української мови як базовий ресурс сучасної лексикографічної діяльності. Теоретичне й практичне значення корпусів у мовознавчих дослідженнях, укладанні навчальних словників та в організації освітнього процесу. Технології розроблення корпусних словників. Автоматизація та вдосконалення лексикографічної роботи під час створення друкованих й електронних словників.

Частотні словники: принципи формування, практичне значення та адаптація до різних рівнів мовної компетенції. Методика ранжування лексичних одиниць.

Роль студента як суб'єкта навчальної лексикографічної діяльності: організація самостійної роботи з корпусними, частотними та електронними лексикографічними ресурсами.

Висновки і перспективи дослідження. Отож навчальна лексикографія є перспективним напрямом сучасної української лінгводидактики, що формується на перетині лексикографії, методики навчання мови, психолінгвістики та педагогіки.

Її розвиток зумовлений зростанням вимог до якості мовної підготовки здобувачів вищої освіти та потребою у формуванні лексикографічної компетенції як складника професійної компетентності майбутнього філолога. Представлений проєкт навчальної програми демонструє системний підхід до формування лексикографічної культури й компетенції здобувачів, поєднуючи теоретичну підготовку з практичними навичками укладання словників різних типів і враховуючи сучасні інноваційні тенденції, зокрема електронну та корпусну лексикографію.

Перспективи досліджень полягають у розробленні словників нового покоління, оцінюванні ефективності корпусних і частотних ресурсів та подальшому осмисленні ролі навчальної лексикографії у формуванні мовної, комунікативної та культурної компетентності носіїв української мови та осіб, які вивчають її як іноземну.

Список використаної літератури

1. Антонів О. Лінгвокраїнознавчий словник у процесі вивчення української мови як іноземної. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія*. 2005. Вип. 18 (57). С. 197–201.
2. Бабій І. Сучасні словники у формуванні лексикографічної компетенції студентів. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. праць. Київ–Львів–Бережани–Гомель, 2018. Вип. 3. С. 40–43.
3. Васильєва Л. Методичний статус навчальних словників у викладанні слов'янських мов як іноземних. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. Вип. 11. С. 71–79.
4. Давиденко В. Українські лексикографічні праці в сучасному освітньому просторі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 4. Т. 31 (70). Ч. 1. С. 39–43.
5. Демська О. Два аспекти лексикографії: місце у системі мовознавчих дисциплін і структура. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. 2009. Вип. 37. С. 18–23.
6. Дубічинський В. В. Теоретична і практична лексикографія. Відень–Харків, 1998. 160 с.
7. Жосан О. Е. Становлення вітчизняної навчальної лексикографії у контексті розвитку теорії навчальної літератури (60-80 рр. ХХ ст.). *Вісник післядипломної освіти*. 2012. Вип. 7. С. 78–84.
8. Захлопана Н., Максимів О., Стельмах М., Яремчук І. Принципи укладання навчального українсько-перського словника. *Східний світ*. 2013. № 1. С. 41–46.
9. Іванова О. Основи укладання галузевих глосаріїв : підручник. Київ : ЦП «Компринт», 2017. 246 с.
10. Кровицька О. Лексикографічні джерела як відображення мовного світу українців. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2006. Вип. 1. С. 95–100.
11. Надолинська А. Формування лексикографічної компетенції у студентів філологічних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук; спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)». Одеса, 2012. 236 с.
12. Перебийніс В. Теорія і практика укладання навчальних словників. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2004. № 17. С. 73–75.
13. Полюга Л. Проблеми української лексикографії в освітнянському процесі. *Українська мова в освіті* : зб. мат. Всеукр. наук. конф. «Українська мова в освіті». Івано-Франківськ : Плай, 2000. С. 141–153.
14. Процик І. Український лінгвокраїнознавчий словник власних назв і його використання у дидактиці української мови як чужої. *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich / Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia*. Wrocław, 2009. № 3159. С. 221–226.

15. Семенюк О. Лексикографічна компетенція як показник мовної культури особистості. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 41–44.

16. Томчаковський О. Англomовна навчальна лексикографія глобальних викликів XXI століття. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за ред. С. Ківалова. Одеса : «Юридика», 2023. Т. 1.

References

1. Antoniv O. Linhvokrainoznavchyi slovnyk u protsesi vyvchennia ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Seriiia : Filolohiia*. 2005. Vyp. 18 (57). S. 197–201.
2. Babii I. Suchasni slovnyky u formuvanni leksykohrafichnoi kompetentsii studentiv. *Suchasni tendentsii rozvytku osvity u nauky: problemy ta perspektvy* : zb. nauk. prats. Kyiv–Lviv–Berezhany–Homel, 2018. Vyp. 3. S. 40–43.
3. Vasyliieva L. Metodychnyi status navchalnykh slovnykiv u vykladanni slov'ianskykh mov yak inozemnykh. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*. 2015. Vyp. 11. S. 71–79.
4. Davydenko V. Ukrainski leksykohrafichni pratsi v suchasnomu osvithnomu prostori. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia : Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. 2020. T. 31 (70). № 4. Ch. 1. S. 39–43.
5. Demska O. Dva aspekty leksykohrafii: mistse u systemi movnavchykh dystsyplin i struktura. *Magisterium. Movoznavchi studii*. 2009. Vyp. 37. S. 18–23.
6. Dubichynskiy V. V. Teoretychna i praktychna leksykohrafiia. Viden–Kharkiv, 1998. 160 s.
7. Zhosan O.E. Stanovlennia vitchyznianoï navchalnoi leksykohrafii u konteksti rozvytku teorii navchalnoi literatury (60-80 rr. XX st.). *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*. 2012. Vyp. 7. S. 78–84.
8. Zakhliupana N., Maksymiv O., Stelmakh M., Yaremchuk I. Pryntsypy ukladannia navchalnoho ukrainsko-perskoho slovnyka. *Shhidnyi svit*. 2013. № 1. S. 41–46.
9. Ivanova O. Osnovy ukladannia haluzevykh hlosariiv : pidruchnyk. Kyiv : TsP «Komprynt», 2017. 246 s.
10. Krovitska O. Leksykohrafichni dzherela yak vidobrazhennia movnoho svitu ukrainsiv. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi*. Vyp. 1. S. 95–100.
11. Nadolynska A. Formuvannia leksykohrafichnoi kompetentsii u studentiv filolohichnykh spetsialnostei : dys. ... kand. ped. nauk; spets. 13.00.02 «Teoriia i metodyka navchannia (ukrainska mova)». Odessa, 2012. 236 s.
12. Perebyinis V. Teoriia i praktyka ukladannia navchalnykh slovnykiv. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*. 2004. № 17. S. 73–75.
13. Poliuha L. Problemy ukrainskoi leksykohrafii v osvitiianskomu protsesi. *Ukrainska mova v osviti* : zb. mat. Vseukr. nauk. konf. «Ukrainska mova v osviti». Ivano-Frankivsk: Plai, 2000. S. 141–153.
14. Protsyk I. Ukrainnyi linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv i yoho vykorystannia u dydaktytsi ukrainskoi movy yak chuzhoi. *Wyraz i zdanie w jezykach slowianskich / Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensis*. Wrocław, 2009. № 3159. S. 221–226.
15. Semenoh O. Leksykohrafichna kompetentsiia yak pokaznyk movnoi kultury osobystosti. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. 2008. № 2. S. 41–44.
16. Tomchakovskiy O. Anhlo-movna navchalna leksykohrafiia hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia. *Yevropeiski oriientyry rozvytku Ukrainy v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia: synerhiia naukovykh, osvithnikh ta tekhnolohichnykh rishen*: mat. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odessa, 19 travnia 2023 r.) / za red. S. Kivalova. Odessa : «Iurydyka», 2023. T. 1.

EDUCATIONAL LEXICOGRAPHY AS A DIRECTION OF MODERN UKRAINIAN LINGUISTIC DIDACTICS: THEORETICAL BASES AND EDUCATIONAL POTENTIAL

Nataliia Khibeba

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic 1
Universytetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: nataliya.khibeba@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1098-3082>*

Olena Slobodzyanyk

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic 1
Universytetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: olena.slobodzyanyk@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0568-948X>*

The article raises the issue of the formation and development of educational lexicography as a separate branch of modern linguistics and language teaching, and justifies the feasibility of its introduction into the professional training of master's degree students in philology. The relevance of the study is determined by the growing importance of lexicographical resources in language education, the need to develop the lexicographical competence of future specialists, and the insufficient level of theoretical and methodological understanding of educational lexicography as an independent educational discipline.

A draft curriculum for the discipline «Educational Lexicography» for students of the second (master's) level of higher philological education is presented. The goals, objectives, and expected learning outcomes are outlined, the place of the discipline in the educational and professional program is determined, the structure of the lecture-practical course is modeled, and the content of the three modules is revealed. The program is focused on combining theoretical training with practical activities, in particular the analysis, comparison, and compilation of various types of educational dictionaries.

The main scientific approaches to interpreting the concept of *educational lexicography* in the Ukrainian linguistic tradition are analyzed, and its object, subject, tasks, and issues are defined. The place of educational lexicography in modern linguistics is clarified. Particular attention is paid to the characteristics of educational dictionaries as a specific type of lexicographical publication focused on the educational needs of users. The main types of educational dictionaries, their functions, and didactic potential in the language training of future philologists are considered.

The developed curriculum for the discipline «Educational Lexicography» is aimed at ensuring that higher education students master the theoretical and practical aspects of lexicographic activity, form a lexicographic culture, and develop skills in critical analysis and use of various types of educational dictionaries, including electronic and corpus dictionaries. The feasibility of introducing this elective educational component is justified in view of the current needs of language education and the active development of digital lexicography.

Key words: dictionary, lexicography, lexicographic competence, educational lexicography, lexicographic culture.

*Стаття надійшла до редакції 14.01.2026
доопрацьована 17.01.2026
прийнята до друку 21.01.2026*